

MİHRİŞAH VÂLİDE SULTAN KÜLLİYESİ

nin üzerindeki dörder mısralık kitâbe-yi çevreler. Yesârî Mehmed Esad'ın hattı olan kitâbenin yazarı Galata Mevlevihânesi postnişinlerinden Şeyh Galib'dir. Sebilin içinde sağda yalıklı küçük bir çeşme vardır. Sebilin iki yanındaki çeşmeler, iki yandan köşeli pilastırlardan oluşan yüksek kaideler üzerine oturan, helozonik kıvrımlı, akant yaprak başlıklı, yarım daire kesitli sütunlarla sınırlanmıştır. İçte iki pembe sütunçe üzerinde pilastırlı kitâbeli, "C" ve "S" formulu bir tepelik yer alır. Ayna kısımlarını "S" profilli kemerelelere sahip dikdörtgen kartuşlar dolgulamaktadır.

Sıbyan Mektebi. Mihrişah Vâlide Sultan Türbesi'nin tam karşısında bulunan mektep "L" planlı, çift meyilli çatılı, alması duvar örgülü bir yapıdır. Etrafı inşasından yaklaşık otuz yıl sonra mezarlık haline gelmiştir. 1970'lerde içinde barınan ailenin dikkatsizliği sonucu yanmış, 1995'te Eyüp Sultan Camii ve Çevresi Koruma Projesi kapsamında restore edilmiştir. Bugün Eyüp Sultan Gençlik İzci Grubu lokali olarak kullanılmaktadır.

Mihrişah Vâlide Sultan Kütüphanesi'nin külliye ile bir ilgisi yoktur. Mihrişah Vâlide Sultan ve kethüdâsı Atâullah Efendi'nin vakfı olan kitaplar önce Eyüp Sultan Camii içinde sol taraftaki iki dolapta muhafaza edilmiştir. Zamanla genişleyen kütüphane 1924'te Hüsrev Paşa Kütüphanesi'ne, 1957'de Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvarsarâyî, *Hadikatü'l cevâmi'*, I, 249-250, 252, 278, 309; İzzet Kumbarcılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 46-47; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 222-224; Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1954, s. 26, 37, 66, 109-110, 121; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 415-418; Tahsin Ömer Tahaoğlu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi* (doktora tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 286-292; Yıldız Demirez, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara 1989, s. 59-62; Arzu İyianlar, *Vâlide Sultanların İmar Faaliyetleri* (yüksek lisans tezi, 1992), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 173-179; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 240-245; a.mlf., "Eyüp Mihrişah ve Şah Sultan Türbelerinin Kitabeleri Işığında Mihrişah Kadın Meşalesi", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, İstanbul 2002, s. 123-125; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, I, 223-230, 355-371; II, 23, 42, 47-49, 125, 154-155; Kerem Tüzün, *Eyüp Semtinde 18. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Devri Anıtsal Mimarisi* (yüksek lisans tezi, 1997), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, s. 164-189; Gönül Yılmazkurt, "İstanbul Eyüpsultan'da Mihrişah Vâlide Sultan Türbesi San-

dukalarındaki Puşideler", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, İstanbul 2000, s. 305-313; Tülay Sezgin, *İstanbul'daki Saraylı Hatun Türbeleri* (yüksek lisans tezi, 2003), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 131-138; Behçet Ünsal, "İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması", *VD*, sy. 16 (1982), s. 87-88, 105, 119; a.mlf., "Stil Yönünden, Klasik Sonrası, Türk Mimarlığında Sebül Anıtları", *Taç (Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını)*, I/3, İstanbul 1986, s. 22.

SEVGİ PARLAK

MİHŞEM b. UTBE

(bk. EBÜ HUZEYFE).

MİHYÂR ed-DEYLEMÎ

(ميار الديلمي)

Ebü'l-Hüseyn (Ebü'l-Hasen) Mihyâr b. Merzeveyh ed-Deylemî el-Bağdâdî (ö. 428/1037)

Arap şairi ve kâtip.

360 (971) yılı civarında Bağdat'ta doğdu. Fars asıllı ve Deylemlî bir ailenin çocuğudur. Babasından Arapça öğrendi. Şerîf er-Radî'den şiirle ilgili dersler aldı, onun şiirlerini taklit edip nazîreler yazmak suretiyle nazım yeteneğini geliştirdi. Yine Şerîf er-Radî'nin yardımıyla hilâfet divanlarında Farsça mütercimi ve kâtip olarak çalışmaya başladı. Kaynakların belirttiğine göre Şerîf er-Radî'nin irşadiyle 394 (1004) yılında Mecûsîliği bırakarak müslüman oldu ve hocasından itikadî açıdan da etkilenip Şîa'ya intisap etti. Bu itikadî temayül içinde onun Bağdat İmâmîyye Şiirleri'nin merkezi olan Kerh'te ikamet etmesi ve zamanın İmâmîyye reisi Şeyh Müfid'in Kerh'te verdiği derslere devam etmiş olması ihtimalinden söz edilir. Ashaba dil uzatacak derecede aşırı bir Şii olan Mihyâr'ın şiirlerinde buna delil teşkil eden kısımlara rastlanmaktadır (Ali Ali el-Felâlî, s. 74-76). Şiirlerinde Büveyhî Veziri Ebü'l-Abbas Ahmed b. İbrâhim ed-Dabbî'nin irşadiyle İslâm'a girdiğini ifade eden kısımların bulunması onun 394'ten (1004) önce İslâm'a girdiğini göstermektedir. Şerîf er-Radî'nin vefatına kadar (406/1015) onun himayesinde yaşayan şair ondan sonraki hayatını özellikle Büveyhî halife, vezir ve valilerine methiyeler yazarak geçirdi ve Bağdat'ta vefat etti.

Ana dili Farsça olduğu halde Arapça şiir yazımında başarı gösteren Mihyâr'ın cuma günleri Bağdat'taki Mansûr Camii'nde cemaate şiirlerini okuduğu riva-

yet edilir (Hatîb, XIII, 276). Daha sonra kendini tamamıyla şiire vererek üstadı Şerîf er-Radî'nin şiirlerini taklit ettiği gibi zamandan şikâyet, bedevî tarzı gazel ve fahr gibi hocasının işlediği birçok temayı da manzumelerine konu olarak seçmiş, ayrıca itikadî görüşü doğrultusunda başta Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin olmak üzere Ehl-i beyt için çok sayıda mersiye, methiye ile ashaba dil uzatan şiirler kaleme almıştır. Büveyhîler zamanında daha da gelişen Şîa şiiri Şerîf er-Radî ve Mihyâr ed-Deylemî ile zirveye ulaşmıştır. Üslûbu akıcı, ifadesi açık, yenilikçi, velûd bir şair olan Mihyâr'ın kasidelerinin çoğu uzundur. Bu sebeple tekrar ve haşiv konumunda birçok kelime ve ifadeye rastlanır. Bazı şiirlerinde ise ritim ve müzikalite niteliği göze çarpar.

Arap şiirinin her türünde ve her konuda şiir yazan Mihyâr'ın bazı nevilerde başarılı olduğu görülür. Hiciv konusunda fazla şiiri yoktur. Hayatlarında methiye yazdığı birçok kimse için ölümlerinde mersiye nazmetmiştir. Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Şerîf er-Radî, Büveyhî Veziri Ebü'l-Abbas ed-Dabbî için yazdığı mersiyeleri meşhurdur. Müstakil olarak veya kasideleri içinde yer alan tasvirlerinin güçlü bir idrak, geniş bir hayal ve ince bir zevk ürünü olduğu görülür. Fahriyelerinde soyu, dini, iffeti, nezaket ve sabrı ile övünür.

Methiyelerine nesîble başlama hususunda önceki şairlere uymakla birlikte nesîb bölümünü müstakil bir kaside gibi uzatması Mihyâr'a has bir özelliktir. İnce bir duygu ile yumuşak ve akıcı bir üslûbu yansıtan gazelleri takdir kazanan Mihyâr bu nevi kasidelerinde ırkî ve mezhebî düşüncelerini de ustalıkla işlemiştir. Başarılı bulunduğu ihvânîyyât, itâb ve şikâyet türü şiirlerinde zamandan ve dostların vefasızlığından şikâyet eder.

Mihyâr başta Şerîf er-Radî olmak üzere İmruülkays b. Hucr, Ömer b. Ebû Rebîa, Ebû Nuvâs, İshak el-Mevsilî ve Ebû Firâs gibi şairlerden etkilenmiştir. Onların şiirlerinden anlam veya lafız itibarıyla alıntılar yapmış, çok defa bunları daha uzun ifadelerle dile getirmiştir. Sibt İbnü't-Teâvizî ve İbn Fazlullah el-Ömerî de Mihyâr'dan etkilenmiş, şiirlerinden alıntılar yapmıştır. Toplam 20.000 kadar beyitten ve 500 kasideden oluşan *Divânü Mihyâr ed-Deylemî* ilk defa İstanbul'da basılmış (1306), daha sonra Ahmed Nesîm (I-IV, Kahire 1344-1350) ve Abdülmutta-lib el-Hillî (Bağdad 1332, 1350) tarafından yayımlanmıştır.

Mihyâr ed-Deylemî'nin hayatına ve şiirlerine dair akademik çalışmalar yapılmıştır. Ali Ali el-Fellâl'in *Mihyâr ed-Deylemî ve şî'ruh* adlı çalışması (Kahire 1948), I. Fuâd Arap Dil Kurumu'ndan edebiyat dalında birincilik ödülü kazanmıştır. İsmâ Abd Ali'nin *Mihyâr ed-Deylemî hayâtühû ve şî'ruh* (Bağdad 1976), İsmâ il Hüseyin'in *Mihyâr ed-Deylemî bahş ve nağd ve taḥlîl* (Kahire, ts.), Muhammed Ali Mûsâ'nın *Mihyâr ed-Deylemî* (Beyrut 1961), Hasan Seyyid Hıdır el-Garabâvî'nin *el-Medḥ ve'l-iftihâr fi şî'ri Mihyâr ed-Deylemî* (Kahire 1411/1991), David Samuel Margoliouth'un "The Poems of Mihyâr the Daile-mite" (*Oriental Studies*, London 1933, s. 286-292) adlı eserleri de burada zikredilebilir. Ayrıca müellifi meçhul *el-Muḥtâr min ğazeli Mihyâr* isimli bir kitabın yazma nüshası mevcuttur (Sezgin, II, 566). Şevkî Dayf'ın *Târîḥu'l-fikri'l-'Arabî*'sinde (Kahire 1928) Grek felsefesinden etkilenen Arap düşünce ve felsefesi temsilcileri arasında Mihyâr ed-Deylemî'nin düşüncelerine de yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîḥu Bağdâd*, XIII, 276; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XV, 260-261; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, 456; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 359-363; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XV, 293-312; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Beyrut 1401/1981, XII, 41; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, Kahire 1929, V, 26 vd.; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Beyrut 1410/1989, V, 144-146; Browne, *LHP*, II, 113; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 132; Ali Ali el-Fellâl, *Mihyâr ed-Deylemî ve şî'ruh*, Kahire 1948; Sezgin, *GAS*, II, 566-567; IX, 301; Şevkî Dayf, *Târîḥu'l-edeb*, V, 375-378; a.m.f., *el-Fen ve mezâhibüh*, Kahire 1976, s. 355-375; A'yanü's-Şî'a, X, 170-172; Abdülhüseyin Ahmed el-Emîni, *el-Gadir fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, Tahran 1366 hş., IV, 238-261; Ch. Pellat, "Mihyâr", *EP* (İng.), VII, 24-25.

M. REŞİT ÖZBALIKCI

MİKÂİL

(ميكائيل)

Kur'an'da adı geçen dört büyük melekten biri.

Mikâil kelimesinin İbrânîce'deki karşılığı "Kim Tanrı gibidir?" anlamındaki *mika'êl*dir; Arapça'ya İbrânîce veya Süryânîce'den geçtiği ifade edilmektedir (Mustafavî, XI, 148; Jeffery, s. 275-276). Müslüman müfessir ve dilcileri de mikâilin, *mîk* (*mîkâ*) ve *îl* kelimelerinden oluşan İbrânîce veya Süryânîce menşeli olduğunu söylemektedir (*Lisânü'l-'Arab*, "eyl" ve "yîl" md.leri). İbn Abbas, İkrime ve Ali b. Hü-

seyin'den gelen rivayetlere göre *mîk* "ubeyd" (kulçağız), *îl* de "Allah" demek olup "ubeydullah" (Allah'ın kulçağızı) mânasına gelmektedir (*Müsned*, V, 16; Buhârî, "Tefsîr", 2/6; Taberî, I, 346-347; Kurtubî, II, 38; İbn Kesîr, I, 232; İbn Hacer, XVII, 16; Âlûsî, I, 334). Kelimenin *mîkâl*, *mîkâil*, *mîkeil*, *mîkeil*, *mîkâil*, *mîkeyil*, *mîkâel* ve *mîkâyil* gibi okunuşları bulunmakta, hatta *mîkâyîn* şekli de nakledilmektedir (*Lisânü'l-'Arab*, "myk [mîkâ'îl]" md.; Fahrreddin er-Râzî, III, 181; Kurtubî, II, 38; Âlûsî, I, 334).

Kitâb-ı Mukaddes'te Mikâil'in ismi beş yerde geçer (Daniel, 10/13, 21; 12/1; Yahuda'nın Mektubu, 9; Vahiy, 12/7). Eski Ahid'de adı anılan iki büyük melekten biri olan Mikâil (diğeri Gabriel [Cebrâil]), düşmanlarına karşı İsrâiloğulları'na yardıma gelen ve onları esaretten kurtaran, İsrâiloğulları'nın koruyucu meleği, birinci ve büyük reis (Daniel, 10/13, 21; 12/1); Yeni Ahid'de de İblîs'e karşı çıkan baş melek ve gök ordusunun reisi (Yahuda'nın Mektubu, 9), başında bulunduğu melek ordusu ile İblîs ve şeytan denen büyük ejder ve ordusuna karşı savaşan ve onları yenip göklerden yere süren başkumandan (Vahiy, 12/7-9) olarak geçer ve Hz. Mûsâ'nın cesedi hakkında İblîs ile mücadele eden biri olarak takdim edilir (Yahuda'nın Mektubu, 9). *Jonathan Targumu*, bu hadiseyi Hz. Mûsâ'nın gömülmesiyle ilgili Tevrat metninin (Tesniye, 34/6) açıklaması çerçevesinde anlatır ve Mûsâ'nın Mikâil ve diğer meleklerce defnedildiğini nakleder.

Kutsal kitap dışı dinî literatüre göre Cebrâil ve Mikâil, Uriel ve Rafael ile birlikte Tanrı'nın tahtını kuşatmışlardır. Bu ikisi, Eski Ahid'de adı verilmeksizin zikredilen ilâhî elçiler veya melekler olarak görülmekte, yahudilerin savunucusu olan Mikâil, Cebrâil'den daha büyük kabul edilmektedir. Hz. İbrâhim'i ziyaret eden üç melekten ikisi Cebrâil ile Mikâil'dir; Mikâil, İshak'ın doğumunu müjdelemek, Cebrâil de Sodom'u helâk etmekle görevlendirilmiştir. Ya'kûb ile gürleşen ve Horeb'de Mûsâ'ya görünen de Cebrâil veya Mikâil'dir. İbrâhim'i ateşten koruyan, oğlunu kurban etmek üzere iken onun elini tutan, Lût'un esir alındığını haber veren, İshak'a eş aramak için yola çıkan hizmetçiye refakat eden Mikâil'dir. Mikâil, Cebrâil ile birlikte Sînâ dağına inen Tanrı'ya eşlik etmiştir. Onlar meleklerin kralları olarak kabul edilmektedir. Mûsâ'dan korktukları için ruhunu almaya cesaret edememişler, bu sebeple Mûsâ'nın ruhunu bizzat Tanrı kabzetmiş, onlar da Mûsâ'nın tabu-

tunun iki tarafında ayakta durmuşlardır. Mikâil Vezir Hâmân'ın komplosuna karşı yahudileri korumuştur. Mikâil ve Cebrâil, âhir zamanda Mesîh'e refakat edenler arasında yer alacak ve kötülerle çarpışacaktır. Mikâil tamamıyla buzdan, Cebrâil ise ateşten yaratılmıştır, fakat bir arada olduklarında birbirlerine zararları dokunmamaktadır. Şeytana ve diğer meleklerle Âdem'e secde etmelerini emreden Mikâil'dir. O, semanın anahtarlarının muhafızı ve âhirette ölüleri dirilişe çağırandır. Kabala literatüründe de Mikâil önemli rol üstlenmektedir (*İA*, VIII, 309; *EJd.*, XI, 1489-1490). Tövbe, dürüstlük, merhamet ve kutsama meleği olan Mikâil dördüncü semanın yöneticisidir (Davidson, s. 193).

Hıristiyanlık'ta da Mikâil (Saint Michel) koruyucu vasfıyla ön plana çıkmaktadır. Ortodoks kilisesinin ikonlarında Mikâil, şerre karşı zaferi sembolize etmek üzere genellikle elindeki kılıcıyla ejderhaya karşı dövüşür şekilde gösterilmektedir. Hıristiyan düşüncesinde Mikâil bütün şer güçlere karşı hıristiyanların koruyucusu, semavî mihmandarların prensi, inançlı canları ölüm vadisinde geçirip ötesindeki hayata götüren kılavuz olarak kabul edilir. Katolik kilisesinin şarap-ekmek âyinlerinde ve günah çıkarma esnasında söylenen yakarışlarda Tanrı ve bâkire Maryem'den sonra Mikâil'in anılması ona verilen önemi göstermektedir (MacGregor, s. 136, 412). Katolik kilisesinde Mikâil'in biri 29 Eylül, diğeri 8 Mayıs'ta olmak üzere iki bayramı vardır (*Catholicisme*, I, 545).

İslâm inancına göre meleklerin büyüklüklerinden olan Mikâil'in ismi hem Kur'an'da (Mikâl, el-Bakara 2/98) hem hadislerde geçmektedir. Rivayete göre, Hz. Peygamber'e bazı sorular soran bir grup yahudi bunlara cevap alınca bu defa kendisine vahyi kimin getirdiğini sormuşlar, Cebrâil cevabını alınca selâmet ve bereket meleği ve kendilerinin koruyucusu Mikâil'in aksine Cebrâil'i kendilerine düşman bildiklerini, onun felâket ve sefalet meleği olduğunu söylemişlerdir. Diğer bir rivayete göre yine yahudiler, "Her peygamberin meleklerden bir dostu vardır; senin dostun hangi melektir?" deyince Resûl-i Ekrem, "Dostum Cebrâil'dir ve Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin de istisnasız dostu odur" cevabını vermiş, bunun üzerine yahudiler, "Eğer dostun ondan başka bir melek olsaydı sana tâbi olur, seni tasdik ederdik" demişler, "Cebrâil'i kabul etmeyişinizin sebebi nedir?" diye sorulunca da, "O bizim düşmanımız-